

KOHTUMÄÄRUS

Kohus	Tartu Maakohus (Võru kohtumaja)
Määruse tegemise aeg ja koht	11. detsember 2020, Võru
Kriminaalasja number	1-20-1090
Kriminaalasja nimetus	Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esinduse erakorraline ettekanne Andres Uibule mõistetud karistuse täitmisele pööramiseks
Kohtunik	Ingrid Kullerkann
Istungisekretär	Marve Alaver
Süüdimõistetu	Andres Uibu Isikukood 37602166532; elukoht X
Kriminaalhooldusametnik	Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esinduse kriminaalhooldusametnik Lauri Kasak

RESOLUTSIOON

- Jätta läbi vaatamata Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esinduse erakorraline ettekanne Andres Uibule Tartu Maakohtu 27. veebruari 2020. a otsusega mõistetud karistuse täitmisele pööramiseks.**
- Tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks kriminaalmenetluse seadustik osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetu õigusi ja käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda.**
- Edastada määrus Riigikohtule.**

Edasikaebamise kord

Määruse peale on kohtumenetluse pooltel, samuti menetlusvälisel isikul, kui kohtumäärusega on piiratud tema õigusi või seaduslikke huve, õigus esitada määruskaebus Tartu Maakohtu Võru kohtumajale 15 päeva jooksul alates Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve korras tehtud lahendi kuulutamisest.

Asjaolud ja menetluse käik

1. Tartu Maakohtu 27. veebruari 2020. a otsusega tunnistati Andres Uibu süüdi karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 424 lg 2 järgi ning teda karistati vangistusega 1 aasta ja 1 kuu. KarS § 74 lg 2 alusel määrati koheselt kandmisele 1 kuu ja 28 päeva vangistust, mille algust arvati KarS § 68 lg 1 alusel alates tema vahistamisest 15. jaanuaril 2020. Ülejäänud

karistus 11 kuud vangistust jäeti KarS § 74 lg-te 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata, kui A. Uibu ei pane 2 aasta ja 2 kuu pikkuse katseaja kestel toime uut kuritegu, järgib KarS § 75 lg 1 p-des 1–6 sätestatud kontrollnõudeid ning täidab KarS § 75 lg 2 p-des 2 ja 8 sätestatud kohustusi ja talle tema nõusolekul KarS § 75 lg 4 alusel pandud kohustust registreerida ennast 15 tööpäeva jooksul koheselt kandmisele kuuluva karistuse kandmiselt vabanemisest riiklikku alkoholitarvitamise häire programmi „Kainem ja tervem Eesti“ ning läbida esmase hindamise teenus meditsiiniastutuse määratud ajal ja teha 15 tööpäeva jooksul koheselt kandmisele kuuluva karistuse kandmiselt vabanemisest ning edaspidi kuni käitumiskontrolli lõpuni kriminaalhooldusametniku kehtestatud korra alusel, kuid mitte tihedamalt kui kord kuus ja mitte harvem kui üks kord kolme kuu jooksul, alkoholi liigtarvitamise tuvastamiseks laboratoorseid vereanalüüse (CDT ehk süsivesikdefitsiitne transferriin). Katseaja algust tuli arvata kohtuotsuse kuulutamisest, s.o 27. veebruarist 2020.

2. Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esindus esitas 29. septembril 2020 Tartu Maakohtu Võru kohtumajale erakorralise ettekande, kuna A. Uibu tarvitas alkoholi 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. ja 11. septembril 2020 ning rikkus kohustust tagada, et kordusproovide näitajad oleksid võrreldes eelmise prooviga väiksemad ja kuue kuu möödumisel esmase analüüsi tegemisest oleksid analüüsid normi piires ehk CDT näit oleks väiksem kui 1,3%.

3. Erakorralisest ettekandest nähtub, et A. Uibu suhtes algas kriminaalhooldus 14. märtsil 2020. A. Uibu on täitnud registreerimiskohustust 15 korral ning probleeme selle kohustuse täitmisega pole olnud. Ta osales programmi „Kainem ja tervem Eesti“ raames esmahindamisel 12. juunil 2020. Pärast esimest kohtumist vaimse tervise õega otsustas A. Uibu programmis osalemise lõpetada, sest ta leidis, et ta suudab ise katseaja kestel alkoholi tarvitamisest hoiduda ning ei vaja meditsiinilist abi. Kriminaalhooldusametnikule teadaolevalt pole A. Uibu programmiga uuesti liitunud. Kriminaalhooldusametnik on teinud A. Uibule ühe kirjaliku hoiatuse selle eest, et ta ei ilmunud 7. augustil 2020 sotsiaalprogrammi „Eluviisitreening“ individuaaltundi. A. Uibu 12. augustil 2020 antud kirjaliku seletuse kohaselt arvas ta, et ei pea programmitundi minema, kuna ametnik oli teinud talle vastamata kõne. Alles hiljem selgus, et kõne polnud tehtud seoses programmi aja muutmisega. A. Uibu osaleb praegu sotsiaalprogrammis „Eluviisitreening“ ja viimane kohtumine toimub 19. oktoobril 2020.

4. A. Uibu on 29. septembri 2020 seisuga käinud verd andmas neljal korral: 2. aprillil 2020 oli CDT näit 0,8%, 3. juunil 2020 oli CDT näit 0,9%, 4. augustil 2020 oli CDT näit 0,9% ja 18. septembril 2020 oli CDT näit 3,2%. Need tulemused näitavad, et A. Uibu on rikkunud kohustust püsida veremarkeri näiduga normi piires. Kriminaalhooldusametnik heidab A. Uibule ette alkoholi tarvitamist ka 4., 5., 6., 7., 8. ja 9. septembril 2020. Nende rikkumiste osas pole indikaatorvahendi kasutamise protokoll. Samas on A. Uibu tunnistanud, et ta tarvitas alkoholi perioodil 4.–10. september 2020. Kriminaalhooldusametnik leiab, et A. Uibu kirjalikku seletust alkoholi tarvitamise keelu rikkumiste osas ei saa käsitleda enesesüstamisena. Tartu Ringkonnakohtus on 3. juuli 2020. a määruses kriminaalasjas nr 1-18-4135 leidnud, et kassatsioonikohtu praktikas on alkoholi tarvitamise keelu rikkumise kindlaks tegemist peetud lubatavaks ka isiku enda seletustega alkoholi tarvitamise osas. Samas määruses on ringkonnakohtus leidnud, et kriminaalhooldusaluselt seletuste võtmine pole tõendi kogumine, sest kriminaalhooldusametnik oleks kohut rikkumisest teavitanud ka juhul, kui kriminaalhooldusalune oleks hakanud kohtuotsuse täitmisest kõrvale hoiduma ning ametnikul poleks olnud võimalik rikkumiste osas seletusi võtta. Alkoholi tarvitamist perioodil 4.–11. september 2020 tõendab ka 18. septembri 2020 laboratoorse vereanalüüsi vastus, millest nähtub, et biomarkeri näit on võrreldes varasemaga oluliselt kõrgem.

5. Kriminaalhooldusametnik tegi kohtule ettepaneku pöörata karistuse ärakandmata osa täitmisele, sest A. Uibu jätkas alkoholi tarvitamist ka pärast alkoholismivastasele ravile pöördumist ja sotsiaalprogrammis osalemist. Kuna pole vähimatki alust eeldada, et A. Uibu muudab oma käitumist ja hoidub edaspidi alkoholi tarvitamisest, ei aita katseaja pikendamine kaasa katseaja läbimisele. Kuna ta ei soovi jätkata osalemist alkoholiravil, pole põhjendatud ühegi täiendava kohustuse määramine. A. Uibu alkoholiprobleem on sedavõrd tõsine, et ravikohustuse määramine ei toeta teda alkoholist loobumisel. Ravi võib ebaõnnestuda. Samas ei saa ravi pidada päris mõttetuks.

6. Istungi järel uuendas kohus menetluse ja andis menetlusosalistele võimaluse regulatsiooni põhiseaduspärasuse osas arvamuse andmiseks. Tartu Vangla esitas 9. detsembril 2020 seisukoha. Süüdimõistetud õigused on KrMS-s sätestamata ja need ei ole tuletatavad läbi KrMS § 34 lg 1 ja § 35 lg-te 2 ja 3. Süüdimõistetud ei vaja erakorralise ettekande menetlemisel sellisel määral kaitset nagu kahtlustatav ja süüdistatav. Süüdimõistetul endal lasub kohustus tagada, et ta järgib kõiki nõudeid. Süüdimõistetud õiguste sätestamata jätmine ei ole vastuolus põhiseadusega. Kohtu avar otsustusruum tagab süüdimõistetud õiguste piisava kaitse.

Kohtumääruse põhjendused

7. KarS § 74 lg 4 kohaselt, kui süüdlane katseajal ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi või paneb toime tema karistamise aluseks olnud kuriteoga samalaadse väärteo, võib kriminaalhooldusametnik teda kirjalikult hoiatada või kohus määrata täiendavaid kohustusi vastavalt käesoleva seadustiku § 75 lõikes 2 sätestatule, pikendada katseaega kuni ühe aasta võrra või pöörata karistuse täitmisele. Maksvusele pääsenud kohtupraktika kohaselt tuleb kõigepealt tuvastada selle normi kohaldamise eeldused. Esmalt käsitleb kohus rikkumisi, mille tuvastamine on KrMS regulatsiooni põhjal võimalik (I). Seejärel hindab kohus, kas on võimalik tuvastada alkoholi tarvitamise keelu rikkumist 4., 5., 6., 7., 8. ja 9. septembril 2020. (II). Selles alapunktis käsitleb kohus esmalt süüdimõistetud õiguste küsimust erakorralise ettekande lahendamise menetluses (A) ja kriminaalhoolduse nõuete rikkumise kohta tõendite kogumist (B). Kohus hindab, kas KrMS regulatsiooni ebapiisavus nendes küsimustes on põhiseadusega kooskõlas (III) ning viimaks võtab seisukoha erakorralise ettekande osas (IV).

I

6. A. Uibule heidetakse ette alkoholi tarvitamise keelu rikkumist 10. ja 11. septembril 2020. Kriminaalhoolduse käigus alkoholi tarvitamise tuvastamiseks on seadusega kehtestatud kord. Kriminaalhooldusseaduse (edaspidi KrHS) § 26¹ lg 1 kohaselt, kui kohus on määranud kriminaalhooldusalusele kohustuse mitte tarvitada alkoholi ja narkootikume, on kriminaalhooldajal õigus kontrollida kriminaalhooldusalust ning tuvastada alkoholi ja narkootikumide tarvitamine. Alkoholi või narkootikumide tarvitamise tuvastamisel lähtutakse korrakaitseaduse (edaspidi KorS) §-des 38-41 sätestatud korrast. KorS § 38 lg 1 kohaselt politsei või seaduses sätestatud juhul muu korrakaitseorgan kontrollib indikaatorvahendiga alkoholi sisaldumist isiku väljahingatavas õhus või tuvastab alkoholijoobe kohapeal tõendusliku alkomeetriga.

7. Nendel kuupäevadel alkoholi tarvitamise kinnituseks ongi esitatud alkoholi tarvitamise kontrollimise protokollid. Kriminaalhooldusametnikud tuvastasid A. Uibul indikaatorvahendiga alkoholi tarvitamise 10. septembril 2020 kell 15.30 X talus ja 11. septembril 2020 kell 12.55 Y kabinetis. Indikaatorvahendi näit 10. septembril 2020 oli 1,220 mg/l ja 11. septembril 2020 näitas indikaatorvahend 0,101 mg/l. Sellega on tõendatud, et A.

Uibu rikkus 10. ja 11. septembril 2020 talle KarS § 75 lg 2 p 2 alusel katseajaks pandud kohustust hoiduda alkoholi tarvitamisest.

8. Lisaks heidetakse A. Uibule ette seda, et ta rikkus kohustust püsida veremarkeri näiduga normi piires. Selle etteheite tõendamiseks on erakorralisele ettekandele lisatud Synlab biokeemiliste uuringute vastused. Nendest dokumentidest ilmneb, et 2. aprillil 2020 oli süsivesikdefitsiitse transferriini (CDT) näit 0,8%, 3. juunil 2020 oli CDT näit 0,9%, 4. augustil 2020 oli CDT näit 0,9% ja 18. septembril 2020 oli CDT näit 3,2%. CDT normväärtus on väiksem kui 1,3%. Tartu Maakohtu 27. veebruari 2020. a otsuse järgi pidi kordusproovi näit olema väiksem kui 1,3%, kui alkoholi liigtarvitamise tuvastamiseks tehtava laboratoorse vereanalüüsi näidud on normi piires. Kuna 2. aprillil 2020 tehtud vereanalüüsis oli CDT näit normi piires (väiksem kui 1,3%), pidi igas järgnevas kordusproovis CDT näit olema väiksem kui 1,3%. 3. juunil 2020 ja 4. augustil 2020 tehtud vereanalüüsis oligi näit normi piires. 18. septembril 2020 tehtud vereproovis oli CDT näit suurem kui 1,3% ja ületas lubatud normi üle kahe korra. Synlab vastuse näol on tegemist dokumentaalse tõendiga. Seega rikkus A. Uibu talle tema nõusolekul KarS § 75 lg 4 alusel pandud kohustust jääda vereanalüüsi näiduga lubatud normi piiresse.

II

9. Erakorralises ettekandes heidetakse A. Uibule ette alkoholi tarvitamist 4., 5., 6., 7., 8. ja 9. septembril 2020. Selle väite kinnituseks on esitatud A. Uibu 24. septembril 2020 koostatud seletus: „Aavo saatis mind rattaga poe juurde ja ostsin 2 viina ja hakkasin jooma. Hakkasin jooma 4. septembril ja lõpetasin 10. septembril.“ Nagu eelnevalt käsitletud, toimub kriminaalhooldusala alkoholi tarvitamise keelu järgimine KorS sätestatud korras. Nendel kuupäevadel ei ole kriminaalhooldusametnik indikaatorvahendiga alkoholi tarvitamist tuvastanud. Kriminaalhooldaja viitab ka siin veremarkeri lubatust kõrgemale näidule, kuid kohtu hinnangul see konkreetsete päevade rikkumist ei tõenda. Näit võis olla kõrgem ainuüksi alkoholi tarvitamisest 10. ja 11. septembril 2020. Kohtumenetluse käigus rikkumise kohta täiendavaid tõendeid ei kogunenud. Seega tuleb kohtul menetluse käigus otsustada, kas rikkumise tuvastamine on KrMS regulatsiooni alusel võimalik.

10. Erakorralise ettekande lahendamise on kohtulahendi täitmisel tekkiva küsimuse otsustamine. Üldine menetluslik kord selleks tuleneb KrMS §-st 432. Selle sätte lg 3 kohaselt süüdimõistetult vabaduse võtmisega seotud küsimused lahendab täitmiskohtunik süüdimõistetule osavõtul. Täitmiskohtuniku juurde kutsutakse prokurör, välja arvatud käesoleva seadustiku § 417 lõikes 3, § 427 lõigetes 1 ja 2 ja §-s 428 sätestatud juhul, ja süüdimõistetule taotlusel kaitsja ning kuulatakse ära nende arvamus. Lisaks on KrMS-i 18. peatükis ette nähtud täpsem menetluslik regulatsioon erinevate kohtulahendi täitmisel tekkivate küsimuste lahendamiseks.

11. Kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamist reguleerib KrMS § 427. Selle sätte lõigete 1 ja 2 kohaselt otsustab süüdimõistetule täiendavate kohustuste määramise või kohustuste kergendamise või tühistamise või katseaja pikendamise või karistuse täitmisele pööramise või vangistuse tingimisi kohaldamata jätmise tühistamise ja süüdimõistetule saatmise kohtuotsusega mõistetud karistust kandma süüdimõistetule elukoha järgse maakohu täitmiskohtunik oma määrusega. Lõike 3 kohaselt käivitab kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise menetluse kriminaalhooldusametniku erakorraline ettekanne, mille täitmiskohtunik vaatab läbi 10 päeva jooksul selle kohtusse saabumisest. Sama sätte lõiked 5 ja 6 näevad ette täitmiskohtuniku täiendava pädevuse juhuks, kui süüdimõistetule

antakse välja välisriigile või saadetakse riigist välja. Sellega kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise regulatsioon suuresti ka piirdub.

12. Menetlusreeglite vähesus näib tõukuvat eeldusest, et erakorralises ettekandes kirjeldatud rikkumine kohtu suuremat tähelepanu ei vaja. Nimetatu nähtub ainuüksi KrHS § 31 lg-st 2, mille kohaselt erakorraline ettekanne sisaldab andmeid tuvastatud rikkumise asjaolude kohta, kokkuvõtet kriminaalhooldusaluse seletusest, kriminaalhooldusametniku hinnangut katseaja senisele kulgemisele ning kriminaalhooldusametniku põhjendatud ettepanekut täiendavate kohustuste määramise, käitumiskontrolli tähtaja pikendamise, alaealisele kriminaalhooldusalusele kohaldatavate mõjutusvahendite liigi muutmise või karistuse täitmisele pööramise kohta. Selle normi sõnastuse kohaselt tuvastab rikkumised kriminaalhooldaja. Siiski ei võimalda maksvusele pääsenud kohtupraktika täitmiskohtunikul rikkumise aset leidmise küsimust kõrvale jätta. Esmalt tuleb kohtul kindlaks teha rikkumine ja alles seejärel on võimalik asuda kaaluma, millist KarS § 74 lg-s 4 nimetatud õiguslikku tagajärge kohaldada (RK üldkogu 3. juuli 2012. a otsus asjas nr 3-1-1-18-12, p 49).

13. KrMS § 61 kohaselt ei ole ühelgi tõendil ette kindlaksmääratud jõudu. Kohus hindab tõendeid nende kogumis oma siseveendumuse kohaselt. Seega tuleb tuvastada, kas kriminaalhooldusaluse kirjaliku seletuse põhjal on võimalik tuvastada alkoholi tarvitamise keelu rikkumine.

A

14. Kriminaalhooldajale antud seletuse sõnastusest nähtuvalt on tegemist enesesüüstamisega. KrMS § 34 lg 1 p 2 kohaselt on kahtlustataval õigus teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu. KrMS § 35 lg 2 kohaselt on süüdistataval kahtlustatava õigused ja kohustused. Seega on ka süüdistataval õigus teada, et kui ta annab ütlusi, võidakse neid kasutada tema vastu. KrMS § 35 lg 3 sõnastusest tulenevalt on süüdimõistetule süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. KrMS ei sätesta, millised õigused on süüdimõistetul. KrMS-i ja KrHS-i regulatsioonist ei selgu, kas süüdimõistetule suhtes läbiviidava kriminaalhoolduse käigus on tal õigus teada, et kriminaalhooldajale antud selgitused võivad tingida karistuse täitmisele pööramise ja seega vabaduse kaotuse.

15. Süüdimõistetule õigust enese mittesüüstamise privileegile on eitanud näiteks Tartu Ringkonnakohus 3. juuli 2020. a määruses p-s 20 kohtuasjas 1-18-4135, märkides järgmist. *Kriminaalhooldusaluse antud selgitust ei saa pidada enese mittesüüstamise privileegiga vastuolus olevaks. Mittesüüstamise privileeg seondub eelkõige õigusega keelduda enda vastu tunnistamisest karistamismenetluses. Kuigi Riigikohtu praktikas mõeldakse karistamise all esmajoones kriminaalkorras karistamist, tuleb ka väärteod (vt RKPJKo 22.02.2001, nr 3-4-1-4-01, p 11; 25.03.2004, nr 3-4-1-1-04, p 19) ning teatud juhtudel ka haldusmenetluses, nt distsiplinaarmenetluses kohaldatud meetmed (RKKK 3-1-1-88-02, p 45) lugeda enese mittesüüstamise õiguse kaitsealaga hõlmatuks. Apellatsioonikohtu arvates on määruskaebuse esitaja õigesti leidnud, et kohtu poolt isikule mõistetud karistuse täideviimisel ei lasu riigil kriminaalhooldusaluse poolt toime pandud rikkumiste tõendamisel kriminaalmenetlusega sarnast tõendamiskorda. Erakorralise ettekande lahendamisel ei otsustata enam isiku karistamise küsimust, vaid seda, millise seaduses nimetatud meetmega kohtu poolt pandud kohustuste rikkumisele reageerida.*

16. Samas riivab vangistuse täitmisele pööramine isiku vabaduspõhiõigust. Viimast seisukohta on jaatanud Riigikohus 13. novembri 2012. a otsuses asjas nr 3-1-1-45-12 punktides 29 ja 39, märkides, et vangistuse täitmisele pööramine riivab vangistusest tingimisi vabastatud

süüdimõistetud mitmeid põhiõigusi, eelkõige vabaduspõhiõigust (PS § 20 lg 1) ning perekonna- ja eraelu puutumatust (PS § 26 esimene lause).

17. Kuigi erakorralise ettekande lahendamise menetluses ei otsustata süüküsimust, on nii menetlus ise kui ka selle tagajärjed süüküsimuse lahendamisele sarnased. Esmalt tuleb menetluse käigus tuvastada rikkumine ning seejärel otsustada, kas isik peab minema vanglasse.

18. PS § 22 lg 3 sätestab, et kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. Riigikohtu kriminaalkolleegium on selgitanud, et kõnealuse sätte mõtte kohaselt ei ole keegi kohustatud aitama kaasa enda (või oma lähedase) toime pandud süüteo tõendamisele. Ehkki konventsioon sellist põhiõigust ei sätesta, on Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas järjekindlalt väljendatud seisukohta, et õigus vaikida ja enese mittesüüstamise privileeg on konventsiooni artikli 6 lg 1 nõuetele vastava õiglase menetluse keskne komponent, olles ühtlasi tihedalt seotud artikli 6 lg-s 2 sätestatud süütuse presumptsiooni põhimõttega (RKKK 8. novembri 2017. a otsus asjas nr 4-16-6037, p 17 koos edasiste viidetega).

19. Isikulise tõendi allikale tema õiguste selgitamata jätmist on Riigikohus mitmel juhul lugenud menetlusõiguse oluliseks rikkumiseks (RKKK 20. novembri 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-72-07 p 8, 20. aprilli 2011. a otsus asjas nr 3-1-1-29-11 p 7 ja 21. mai 2001. a määrus asjas nr 3-1-1-55-01 p 9.6). Riigikohus on 20. märtsi 2002. a määruses asjas nr 3-1-1-25-02 p-s 10 märkinud, et ütluste andmisega seonduva põhiõiguse esemelise kaitseala toimest saab rääkida alles pärast seda, kui isikut on ütluste andmise eelselt kõnealusest põhiõigusest teavitatud. Tegemist on süüdimõistetud isikuga ning eelnevate menetluste käigus on talle kahtlemata kahtlustatava/süüdistatava õigusi korduvalt selgitatud. Nimetatu ei tähenda siiski seda, et süüdimõistetud oleksid teadlikud enese mittesüüstamise privileegi kasutamise võimalusest kriminaalhoolduse käigus. Seda on möönnud nii asja arutamisel osalenud kriminaalhooldusametnik ja sellele veendumusele on jõudnud asja läbi vaatav kohtukoosseis enam kui aasta vältel erakorralisi ettekandeid läbi vaadates. Õiguse, mille olemasolu ringkonnakohus üldse eitab, teadmist ei saa süüdimõistetult ühelgi juhul eeldada.

20. KrMS regulatsiooni pinnalt ei ole võimalik otsustada, kas süüdimõistetul on õigus teada, et kriminaalhooldajale antud selgitused võivad saada karistuse täitmisele pööramise aluseks. Vastusest sellele küsimusele sõltub, kas kriminaalhooldusaluse seletuse kasutamine rikkumise tuvastamisel on võimalik.

B

21. Iseenesest on kohtul võimalik kohtuistungil selgitada enese mittesüüstamise privileegi olemust ning seejärel lähtuda kriminaalhooldusaluse selgitusest. Kohus selgitaski isikule tema õigusi. Süüdimõistetud nendel kuupäevadel alkoholi joomise kohta seletusi ei andnud. Kriminaalhooldaja ega ka kohus kohtuistungil selle kohta küsimusi ei esitanud. Kohus lähtus seejuures asjaolust, et seaduses ei ole reguleeritud kohtu õigust ega kohustust koguda isikut kriminaalhoolduse nõuete rikkumises süüstavaid tõendeid. PS §-st 3 kohaselt teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Selle PS sätte kohaldatavuse küsimusi kriminaalmenetluse kontekstis on käsitletud Riigikohus nt 17. detsembri 2014. a otsuses asjas nr 3-3-1-70-14. Nimetatud otsuse punktis 18 märgib Riigikohus, et põhiõigusi riivav toiming saab olla õiguspärane üksnes juhul, kui see tugineb seaduses sätestatud õiguslikule alusele, on kooskõlas menetlus- ja materiaalõigusega ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalik, st proportsionaalne.

22. Nagu eelnevalt nimetatud, siis KrMS ei reguleeri erakorralise ettekande lahendamise menetluses tõendite kogumise korda. Järgnevalt analüüsib kohus, kas see menetluskord on analoogia korras tuletatav teistest menetlusliikidest.

23. Kohus mõonab, et õigus tõendeid koguda oleks kohtul juhul, kui menetluses saaks lähtuda uurimispõhimõttest. Kuigi nt Tartu Ringkonnakohus on märkinud 27. novembri 2017. a määruses asjas nr 1-15-1167 punktis 12, et kohtulahendi täitmisega seotud küsimused otsustab kohus uurimispõhimõttel, siis KrMS-ist kohtu sellist õigust ega kohustust otseselt ei tulene. KrMS ei sätesta kohtumenetluses uurimispõhimõtet ega norme, mille alusel seda põhimõtet rakendada.

24. Olemuselt lähedane regulatsioon on KrMS-s eeluurimiskohtuniku läbi viidav menetlus. Riigikohus on selles menetluses uurimispõhimõtet üldse eitanud: Kohus ei pea vahistamismenetluses toimima uurimisprintsibile tuginevalt ega otsima enda algatusel kuriteokahtluse ja vahistamisaluse kohta tõendeid, mida taotlus ei sisalda (RKKK 15. märtsi 2019. a määrus asjas nr 1-18-8222/47 p 8). Vahistamismenetluses näeb KrMS § 131 kohtule selgelt ette õiguse ja kohustuse vahistatavat küsitleda. Seega on vähemalt teatud määral tuvastatav kohtu õigus ja kohustus toimida uurimispõhimõttel. Siiski ei saa vahistamismenetluse analoogiale tuginedes selgitada välja kriminaalhoolduse nõuete rikkumist. Vahistamismenetluses ei kogu kohus tõendeid selle kohta, kas isikule ette heidetav tegu on aset leidnud (põhjendatud kuriteokahtlus). Selle kohta esitab kriminaaltoimiku prokuratuur. Põhjendatud kuriteokahtluse korral teeb kohus vaid prognoosi vahistamisaluse küsimuses. Kui uue kuriteo toimepanemise tõenäosus või pakkumineku oht on piisavalt suur, piiratakse isiku vabadust. Seega ei ole vahistamismenetluses kohtu läbiviidav küsitlemine isiku süü või rikkumise tuvastamine. Kui lähtuda vahistamismenetluse analoogiast, ei saaks kohus seega ka kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise menetluses koguda tõendeid rikkumise kohta, vaid küsitlemisega kogutud informatsioon saaks üksnes aidata kohtul otsustada, kuidas muude tõenditega tuvastatud rikkumisele reageerida.

25. KrMS §-i 14 kohaselt on kohtumenetlus võistlev. Kohtumenetluses täidavad süüdistus- ja kaitsefunktsioone ning kriminaalasja lahendamise funktsioone eri menetlussubjektid (RKKK 7. oktoobri 2013. a määrus kriminaalasjas nr 3-1-1-82-13 p 13). Mitmetel põhjustel ei ole võistleva menetluse põhimõtted kohtuotsuse täitmisele pööramise menetluses kohaldatavad. Kohus käsitleb neist siinkohal vaid mõnda.

26. Kriminaalhooldusnõuete rikkumise tõttu kohtuotsuse täitmisele pööramise menetlus erineb võistlevast menetlusest ainuüksi seetõttu, et kriminaalhooldaja on nii tõendi allikas, selle koguja kui ka kohtult õigusjärelmite taotleja (st süüdistusfunktsiooni kandja). Prokurör ei saa lisaks süüdistuse esitamisele täita süüküsimuse tõendamisel ka tõendiallika rolli, kriminaalhooldusametniku puhul on see paratamatu. Näiteks kui kriminaalhooldusametnik teeb süüdimõistetule erakorralises ettekandes etteheite registreerimiskohustuse rikkumise kohta, ei saa eeldada, et ta esitaks rikkumise tõendamiseks ka mingisuguseid n-ö väliseid tõendeid. Registreerimisele mitteilmumist tõendab sel juhul kriminaalhooldusametniku kinnitus ning sisuliselt on kriminaalhooldusametnik seega käsitletav rikkumise tõendamisel tõendiallikana. Seetõttu ei saa kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise menetluses ka kohtumenetluse võistlevuse põhimõttest lähtuda - selles menetluses ei ole võimalik määratleda võistlevale menetlusele omast süüdistusfunktsiooni kandjat.

27. Kriminaalasja lahendamisel saab võistlev menetlus toimida, kuna süüdistataval on õigus kaitsjale ja see õigus tagatakse talle majanduslikust seisundist sõltumata. Vahemärkusena tuleb

öelda, et süüdimõistetud õigus kaitsjale on samuti reguleerimata ja on kohtupraktikas leidnud erinevat tõlgendamist. Esimese astme kohtud lähtuvad pigem sellest, et õigus kaitsjale on süüdimõistetud sõltumata majanduslikust seisundist. Sellise tõlgenduse kasuks räägib asjaolu, et majanduslikust seisundist sõltuva õigusabi andmise menetluse käivitumisel on asja kiire läbi vaatamine võimatu. Asja kiire lahendamine aga näib KrMS § 427 lg 3 sõnastusest tulenevalt olevat seadusandja eesmärk. Kõrgema astme kohtutes reeglina vaid taotluse esitamisest kaitsja saamiseks ei piisa ja isikul tuleb hakata tõendama oma majanduslikku seisundit.

28. Kuna kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise menetluses ei ole kohalduv võistleva kohtumenetluse põhimõte ning kohtul ei ole ka õiguslikku alust lähtuda uurimispõhimõttest, tuleb järeldada, et selles osas on kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste menetluse regulatsioon puudulik. **Oludes, kus tuleb otsustada, kas süüdimõistetud poolt kriminaalhooldusametnikule antud ennast süüstav seletus on tõendina kasutatav ning kas kohtul on õigus ja/või kohustus asuda koguma rikkumise toime panemise kohta tõendeid, ei võimalda KrMS regulatsioon asja lahendamist.**

III

29. Erakorralise ettekande lahendamiseks peetav kohtuistung on menetlustoiming(ute kogum). KrMS § 8 p-de 1 ja 2 kohaselt on kohus kohustatud menetlustoimingut rakendades selgitama menetlusosalisele menetlustoimingu eesmärki ning tema õigusi ja kohustusi. Seadusandja ei ole süüdimõistetud õigusi KrMS-i lisanud. Tartu Vangla hinnangul ei ole need õigused tuletatavad ka läbi kahtlustatava ja süüdistatava õiguste. Olemasolev regulatsioon võimaldab kohtute erinevaid käsitusi nii süüdimõistetud õiguste kui ka läbiviidava menetluse osas. Selline olukord ei ole põhiseaduspärane.

30. Põhiseaduslikkuse kohtulikule järelevalvele allub muu hulgas õigustloova akti andmata jätmise ehk õiguskorras esinev lünk. Lünk tähendab olukorda, kus esinevad piisavalt piiritletud asjaolud, mida on võimalik õigusaktiga reguleerida. Põhiseadusevastaseks saab lünk osutada eeskätt siis, kui seadus või põhiseadus näeb ette kohustuse küsimus reguleerida, kui regulatsioonita ei ole võimalik põhiõigusi ja -vabadusi kasutada või kui regulatsiooni puudumine on tekitanud õigusselgusetu olukorra. Asja lahendava kohtukoosseisu hinnangul on süüdimõistetud õiguste seaduses välja toomata jätmise ja karistuse täitmisele pööramise menetluses tõendite kogumise korra reguleerimata jätmise näol tegemist seadusandliku tegematajätmisega.

31. PS § 13 ls 2 kohaselt kaitseb seadus igäuhte riigivõimu omavoli eest. Sellest sättest tuleneb subjektiivse õigusselguse põhimõte (PS Kommenteeritud väljaanne § 13 komm 1). Õigusselguse põhimõte tähendab kõige üldisemalt, et põhiõigust riivav seadus peab olema piisavalt määratletud. Õigusnormid peavad olema piisavalt selged ja arusaadavad, et üksikisikul oleks võimalik avaliku võimu organi käitumist teatava tõenäosusega ette näha ja oma käitumist reguleerida (samas komm 17). 14. aprilli 2003. a otsuses asjas nr 3-4-1-4-03 p-s 16 on Riigikohus märkinud, et riigil on PS § 14 järgi kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused ja ka kohtumenetlus peab olema õiglane, mis tähendab muu hulgas, et riik peab kehtestama menetluse, mis tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse.

IV

32. Kohtupraktikas väljendatud arusaama kohaselt on kohus erakorralise ettekande raamidega seotud (RKKK 11. juuni 2013. a määrus asjas nr 3-1-1-61-13, p 9.2). Seega ei ole võimalik asja

lahendamine 4., 5., 6., 7., 8. ja 9. septembri 2020 osas ette heidetavate rikkumiste tõendatusele hinnangut andmata. Isegi kui jaatada selles olukorras võimalust jätta need rikkumised tähelepanuta ja reageerida üksnes tuvastatud rikkumistele, ei pea kohus seda asja lahendades võimalikuks. KarS § 74 lg 4 kohaselt on kohtul võimalik rikkumistele reageerida erinevate meetmetega ning kohase meetme valik sõltub muu hulgas tuvastatud rikkumiste arvust. Seega sõltub kohtumenetluse tulem ja süüdimõistetu vabaduspõhiõiguse piiramine otseselt sellest, milline on kohtu roll rikkumiste tõendamismenetluses ja kas kohus saab rikkumiste tõendamiseks kasutada A. Uibu kriminaalhooldajale antud seletust. Kuna need küsimused on kriminaalhoolduse täitmisel tekkivate küsimuste lahendamise menetluses aga selgelt reguleerimata, tegemist on seaduslüngaga ning seda lünka ei ole võimalik ületada ka analoogia korras, ei ole kohtul võimalik kriminaalhooldusametniku erakorralist ettekannet läbi vaadata.

33. Eeltoodust tulenevalt asub kohus seisukohale, et KrMS-ga reguleeritud menetluskord ei võimalda asja lahendamist ja kohus jätab erakorralise ettekande läbi vaatamata.

34. Kohus tunnistab põhiseadusega vastuolus olevaks kriminaalmenetluse seadustiku osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetu õigusi ja käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda.

35. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse (edaspidi PSJKS) § 9 lg 1 alusel edastab kohus määruse Riigikohtule.

36. PSJKS § 9 lg 2 nõude täitmiseks märgib kohus, et KrMS on kättesaadav elektrooniliselt aadressil riigiteataja.ee.

(allkirjastatud digitaalselt)